

קביעת סעודה על פת הבאה בכיסנין/ישראל נוח

פתיחה

דין פשוט וידוע שעל פת הבאה בכיסנין מברכים ברהמ"ז רק אם קובעים סעודה (עין רמב"ם ברכות ג,ט), וצריך לברר האם קביעות הסעודה תלויה בהחלטה של האדם אם לקבוע סעודה, או שזה תלוי בהאם העולם קובעים על כמות כזאת סעודה.

בגמרא ברכות (לח). נאמר - "אמר ליה אביי לרב יוסף האי כובא דארעא¹ מאי מברכין עלויה אמר ליה מי סברת נהמא הוא?! גובלא בעלמא הוא² ומברכין עלויה בורא מיני מזונות. **מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה** וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות". ומהלשון "קבע סעודתיה" נראה להבין³ שקביעות סעודה זה תלוי **בעצמך** ולא **בדרך העולם**.

וכן בדף מב. אנחנו רואים משהו דומה: "רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא (היה עסוק בחתונת בנו) אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין, כי אתא שמעינהו דקא מברכי המוציא, אמר להו – מאי ציצי (הכוונה להמוציא) דקא שמענא דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו, אמרי ליה אין! דתניא - רבי מונא אמר משום רבי יהודה פת הבאה בכסנין מברכין עלויה המוציא, ואמר שמואל הלכה כרבי מונא אמר להו אין הלכה כרבי מונא אתמר אמרי ליה והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא? שאני התם **דקבע סעודתיה עלייהו**, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא". גם מפה אפשר לדייק⁴ שקביעות סעודה תלויה בו ולא בעולם. לעומת הגמרות לעיל אנחנו מוצאים גמרא אחרת ממש לפני הגמרא שמביאה את המעשה של רב יהודה בה כתוב שקביעות סעודה תלויה בכל העולם ולא בו (מב.): "רב

1. כובא דארעא - עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס (רש"י).

2. ודינו כפת הבאה בכסנין.

3. אולם זה לא מוכח שאפשר לומר שהכוונה שהוא אכל את זה בתור הסעודה שלו אבל אכל כמות שכל העולם קובעים עליה סעודה ולא בדווקא כמות שהוא קובע עליה סעודה.

4. כנ"ל שאפשר לדייק אך לא מוכח.

הונא אכל תליסר ריפתי בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך אמר ליה רב נחמן עדי כפנא⁵, אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך⁶.

אפשר להבין שלפי רב נחמן קביעות סעודה נמדדת לפי הקביעות הרגילה בעולם, וממילא יש מחלוקת בין ר"נ לרב הונא, ור' יהודה ומר זוטרא סוברים כר"ה⁶, אבל לכאורה דבר זה לא מוכרח, שאפשר להסביר שכשהגמרא אמרה על ר"י ומ"ז "קבע סעודתיה" היא לא התכוונה לאפוקי מזה שקביעות סעודה נמדדת לפי כל העולם, אלא לאפוקי מזה שזה לחם גמור שמברכים עליו המוציא בכל מקרה או שתמיד מברכים עליו מזונות ובאמת התכוונה שאכלו שיעור קביעת סעודה, שהיא כמובן נמדדת לפי כל העולם.

וכן נראה שר"נ דיבר רק על תחום שבו הדבר הנורמלי⁷ זה לקבוע סעודה, אך בתחום שבו יש שקובעים ויש שלא, תלוי לפי קביעות האדם – שכן אומר "כל שאחרים קובעים עליו..." ואם יש שקובעים ויש שלא, אע"פ שהרוב קובעים זה לא נקרא שכולם קובעים סעודה⁸.

וצריך לברר האם רבותינו הראשונים הבינו שיש מח' בין ר"י ומ"ז לר"נ או לא, וכן האם הבינו שר"נ דיבר גם על כמות שבה יש קובעים סעודה ויש שלא, ואמר שבכל מקרה צריך לראות מה רוב האנשים עושים, או שדיבר רק בכמות שבה כולם לא קובעים סעודה. עוד צריך לברר האם ר"נ התכוון שבטלה דעתו גם במקרה שבו אדם קובע על כמות שאף אחד לא קובע, או שזה שני דינים שונים, ברהמ"ז על קביעתו, ברהמ"ז על קביעת העולם.

5. עדי. אלו. כלומר אלו לרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכה. וצריך להוסיף שגם אם לא בכל זאת כל שאחרים קובעים עליו סעודה וכו'

6. וגם אם רב הונא בסוף מסכים לר"נ ר"י ומר זוטרא חלקו על ר"נ ור"ה. ועיין לקמן בראשון לציון בעניין האם רב הונא הודה לרב נחמן.

7. וצריך לשער מה זה נורמלי ומה זה יוצא מגדר הנורמלי.

8. ואפשר אולי לדייק זאת מזה שהגמרא הביאה את המקרה שרב נחמן אכל 13 לחמים, שזו כמות מאוד גדולה ובו אמרה שלא מחשבים בו, וכן מפני שסוף סוף משמעות הגמרות של רב יהודה ומר זוטרא היא שקביעות סעודה תלויה באדם ואם אפשר להסביר שהם לא חולקים אפוישי מח' לא מפשינן.

א. ראשונים ההולכים לפי קביעת האדם

ישנם ראשונים שלא התייחסו לאמירה של ר"נ שהולכים לפי קביעות העולם אלא נקטו בפשיטות שהולכים לפי האדם בעצמו, ואפשר שהבינו שכשהגמרא הביאה את המקרה של רב יהודה (שמשמע ממנו שהולכים לפי קביעת האדם) אחרי המקרה של רב נחמן (שאומר שהולכים לפי העולם) זה בשביל לומר שהולכים לפי עצמו ולא לפי כולם. אך קצת חסר שהגמרא הביאה סיפור שמסקנתו היא הלכה מסויימת, ואח"כ הביאה יפור אחר שמשמע ממנו הלכה אחרת והיא רצתה שנבין שהלכה כסיפור השני כי בו היא חתמה, ובמיוחד שאפשר להסביר שההלכה הראשונה והסיפור השני לא סותרים. ואפשר להסביר שהראשונים הנ"ל הבינו שיש מח' בין ר"נ למר זוטרא ורב יהודה וצריך לפסוק כמר זוטרא ורב יהודה⁹. אך עדיין קשה, שכן לא משמע שרב נחמן חולק על רב יהודה, וכן גם אם חולק, מי אמר שהגמרא דחתה את רב נחמן? והרי הביאה אותו בסתמות ללא חולק?

דעת הרמב"ם

הרמב"ם כתב שהולכים רק לפי האדם ולא לפי העולם (ברכות ג, ט): "וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכסנין אף על פי שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות, ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא". ומזה שהרמב"ם לא מזכיר בשום מקום אחר שצריך להתחשב גם באחרים משמע שלא חשש לרב נחמן, וסבר שקביעת סעודה נמדדת רק לפי האדם. אולם ראשונים רבים כתבו שהרמב"ם כן קיבל את רב נחמן, ואם האדם קובע על כמות שאחרים לא קובעים או שאינו קובע על מה שאחרים קובעים – בטלה דעתו אצל כל אדם:

הרא"ש הביא את הסיפור עם רב נחמן ולאחר מכן כתב: "וכתב רבינו משה ז"ל דאם אחרים אינם קובעין אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם"¹⁰. ובפשיטות רבינו משה הכוונה לרמב"ם, ואף שהרמב"ם לא כתב כן והיה

9. ואולי אף רב הונא לא שינה דעתו, ואולי הראשונים הללו נקטו כמוהם מצד יחיד ורבים הלכה כרבים.

10. וכן סובר שגם את כולם קובעים והוא לא – מברך, עיין לקמן דעת הרא"ש.

נראה להגיד שמדובר על רבינו משה אחר, מכיוון שראשונים אחרים אמרו דבר זה בשם הרמב"ם, נראה שמדובר על הרמב"ם.

רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב טז חלק ה דף קמה טור ג) כתב: "ואם אכל כל כך מעט שאין אחרים קובעי' על כך כתב הרמ"ם שאף על פי שהוא קובע סעודתו אין מברך המוציא דאחר הרוב הולכין ובטלה דעתו אצל כל אדם".

הרשב"א (ש"ת ח"ז סימן תקלג) כתב: "והר"ם במז"ל כתב שכל הדברים האלו אם אחרים קובעין עליהם אעפ"י שהוא אינו קובע חייב לברך ואם אין אחרים קובעין אעפ"י שהוא קבע אינו מברך שבכל אלו הדברים הולכין אחר הרוב".

האורחות חיים (א הלכות סעודה) כתב: "והרמב"ם ז"ל כתב שבכל הדברים האלו אם אחרים קובעים עליהם אף על פי שהוא אינו קובע חייב לברך ואם אחרים אינם קובעים אעפ"י שהוא קובע אינו כלום לפי שבכל אלו הולכים אחר הרוב ובטלה דעתו אצל כל אדם".

וכן נראה שהבין מרן הבית יוסף ברמב"ם (כסף משנה על המקום), שהביא את המעשה עם רב יהודה ולאחר מכן כתב: "ואסיקנא דאי קבע סעודתיה עילויה מברך המוציא. ומפרש שם בגמרא (של רב נחמן) שאע"פ שזה לא קבע סעודתיה עליו כיון שאכל שיעור שאחרים קובעים אכילתן בכך טעון ברכת המזון". נראה מדבריו שהוא מבין שכשרב יהודה אומר "קבע סעודתו", הוא מתכוון שיעור שאחרים קובעים עליו סעודה. וממילא ברור שהוא מבין, שכשכתב הרמב"ם "קבע סעודתו" – כוונתו לומר: "אכל שיעור שאחרים קובעים עליו". וא"כ מובן מדוע הוא לא פסק ללכת אחרי האדם עצמו.

אכן יש שתמהו על כל הני רבבתי ופירשו שהרמב"ם סובר שקביעות סעודה נמדדת רק לפי האדם. הראשון לציון (ברכות מב) כתב: "הרי דלא תלה מלתא בקביעות אחרים כדקאמר רב נחמן אלא בקביעותא ידיה וכדעתיה דרב הונא והיינו פסקיה דהרמב"ם... כתב הרא"ש וז"ל וכתב ר"ם דאם אחרים אינם קובעים אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן כו' והראב"ד כתב ואם הוא קובע עליו אפי' משהו מברך תחילה המוציא כו' ונראים דברי רבינו משה עכ"ל...".

ואולי דגם הרמב"ם לא אמר אלא אם קבע וכו' ולא הזכיר תנאי אפשר דמן הסתם איירי בקביעות הרגיל ולא מיירי בקבע על שיעור שאין דרך לקבוע ובהא מלתא ליכא פלוגתא בין האמוראים והגם דלא אשכחן מאן דאמר דבעינן שיעור שבני אדם קובעים

סתמא כפי' אבל קביעות דידיה בעינן ואם לא קבע אפי' אכל טובא לית לן בה וכעובדא דר"ה.

ובהאי פרטא דדינא לא אשכחן ברבוותא קדמאי דפליגי והגם דהרשב"א בהלכות כתב וחזר ר"ה והודה לדברי ר"נ ע"כ. לא ידענא מאין לו והרי ספרי דוקאני בה"ג והרי"ף והרמב"ם מוכח מדבריהם דלא הדר ביה.

והגם דקי"ל בכולהו דוכתי דאמרי' בטלה דעתו אצל כל אדם הכא לא שייך הא מלתא דחכמים לא אמרו שיברך אלא בקביעות דידיה ובשיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו וכן הלכתא ומה גם דהוי מלתא דספק ברכה לבטלה ודלא כפסק מרן ז"ל, עכ"ל.

ובאמת קשה להגיד שהרמב"ם סבר שמתחשבים ברגילות העולם לקבוע סעודה, שהרי כבר כתב הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה: "וראיתי לחבר... עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה ובדין כל הדברים שתקינן חכמים ונביאים. כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא". ומבואר שאם הרמב"ם לא כתב דין מסויים, כנראה הוא סובר שהוא לא להלכה, שכן הוא כתב שאת כל הדינים הוא כתב.

וכן משמע דעת רבי אברהם בנו של הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי השם (כט על ברכת מזון עמ' 75): "...והוא הנקרא בתלמוד: "פת הבאה בכיסנין" אם יאכל אכילת עראי על דרך הקינוח כפי שאוכלים דברי מתיקה או על דרך דחיקת הרעב עד לזמן הארוחה שעליה הוא סומך, מברך עליו ברכה אחת מעין שלוש כשם שמברכים על ה"הראיס" וכד'; ואם יאכל כדרך ארוחה שסומך עליה והיא שאומרים ז"ל על משמעותה "קבע סעודתו עליו", מברך עליה ברכת מזון שלמה כפי שמברך על הלחם העשוי מקמח ומים בלבד"¹¹.

11. וכעין זה הביא בסידור רש"י (קכו): "אובלירש קנשטילש היכא דקבע סעודתיה עליה' כגון שאנו עושין בליל לברית מילה מברכין עליה' המוציא, ולאחריהם ברכת המזון, דכיון דאחשבינהו פיתא [לאקבועי] עיקר סעודתא עלייהו (כגון) [בעי] ברכה כי לחם ממש, כדאמרינן גבי טרוקנין, דר' זוטרא קבע עלייהו סעודת שלש ברכות, ואי לא קבע סעודתיה אלא לתענוג בעלמא אכיל להו מברך עלייהו בורא מיני מזונות, הואיל (המיני נמי) [מחמשת המינין נינהו], אבל לאחריהם לא מצי למימר על המחיה ועל הכלכלה, דלא מין מזון ומין מחיה נינהו, ולא סעידי ליבא, אלא על השובע אכיל להו, וסגי בבורא

אמנם אין כ"כ ראייה שבוודאי הוא לא סובר את חידוש רב נחמן, שכן יכול להיות שלא הביא אותו מפני שהוא נדיר, אך נראה שמכיוון שבד"כ סובר כאביו הגדול, ואם חולק עליו מזכיר שסובר לא כאביו, היה מתבקש שאם חולק עליו בסוגייתנו יציין זאת פה, ומזה שלא ציין נראה לומר שסובר כך.

בה"ג

וכן נוקט גם כן בה"ג (סימן א הלכות ברכות פרק ו סה): "וכובא דארעא מברכין עליה בורא מיני מזונות, מאי טעמא, גובלא בעלמא הוא, והני מילי דלא קבע **סעודתיה** עלה אבל קבע **סעודתיה** עלה **וליכא ריפתא אחריתי מברך עליה המוציא**, דאמרינן מר זוטרא קבע עלה ומברך עלה המוציא לחם", ורואים שמתיחס רק להאם "קבע סעודתיה" או לא. עוד אומר בה"ג שרק אם אין לחם אחר מברך ברהמ"ז, רואים שתלוי רק בהאם האדם קובע סעודה ולא על כמות שרגילים לקבוע סעודה.

דעת הרי"ף

וכן כתב הרי"ף (על הסוגיה בגמרא): "רב הונא אכיל מפת הבאה בכסנין תריסר רפתי בני תלתא תלתא לקבא ולא בריך, אמר רב נחמן עדיין מר כפין הוא?! אלא אמר רב נחמן כל שאחרים קובעין עליו **מחמת** הסעודה צריך לברך וכל שאין אחרים קובעין עליו **מחמת** הסעודה אינו צריך לברך. **ומסקנא** היכא דאכיל לה **בתורת כסנין** בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום והיכא דאכיל לה **בתורת קביעותא** מברך עליה המוציא

נפשות רבות, כמו מיא וירוקא בעלמא, מידי דהוה אכוסס את האורז, דאמרינן התם לפניו בורא פרי האדמה ולבסוף ולא כלום".

וכן המחזור ויטרי מתלמידי רש"י כתב (סימן עג): "לחמשת המינין אובלייש וקנטייל היכא דקבע סעודתיה עלייהו כמו שאנו עושין בלילי ברית מילה מברכין עליהן המוציא ולאחריהן ברכת המזון. דכיון דאחשוביניהו פיתא לקבועי עיקר סעודתיה עליה בעי ברכה כי לחם ממש כדאמרינן גבי (ערקונין) [טרקונין]. מר זוטרא קבע עלייהו ברכת [המוציא] וגו' ברכות. ואי לא קבע סעודתיה עלייהו אלא להתענג בעלמא אכיל להו מברך בורא מיני מזונות הואיל ומחמשת המינין נינהו".

אומנם יכול להיות שגם רש"י סובר כראב"ה או כראב"ד, שיש שתי אפשרויות לברך ברכת המזון: א.אם הוא קובע, ב.אם אכל כמות שאחרים קובעים אע"פ שהוא עצמו לא קבע (או הפוך). וכאן רש"י מתעסק בהגדרת אפשרות א', והוא בכלל לא מתעסק כאן עם אפשרות ב', למרות שהיא קיימת, מכיוון שהיא מציאות לא כ"כ שכיחה. ומכיוון שאין ראייה שרש"י אוחז כך לא הבאנו אותו למעלה.

ושלש ברכות דאמר רב יהודה אמר שמואל¹² לחמניות מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא ואוקימנא בדקבע עלייהו".

ונראה ש'מחמת הסעודה' הכוונה שאחרים אוכלים כמות כזאת רק כשהם צריכים לאכול סעודה, ומחמתה הם אוכלים את הפה"ב הנ"ל¹³.

וישנן שתי אפשרויות להבין את דברי הר"ף:

אפשרות אחת: המקרה הראשון בא ללמד אותנו שאם לא קובע סעודה על כמות שכולם קובעים¹⁴/קובע סעודה על כמות שכולם לא קובעים¹⁵, בטלה דעתו בדעת הרוב, ומש"כ "מסקנה", לא בא לבטל את הדין הקודם אלא היא מסקנת הסיפור של רב יהודה, ור"נ דיבר על מקרים חריגים שכולם קובעים והוא לא (וכן להיפך).

הקשיים בהסבר הזה הם שחילוק כזה חשוב צריך להיות רשום בצורה כזאת או אחרת. עוד קשה שכן בד"כ הר"ף מביא מח' ואומר "ומסקנא" ומביא את הכרעת הגמרא¹⁶, וכן מאוד לא מסתבר שהביא מסקנה בלי להסביר את השאלה לפני זה, ומשמע שמש"כ 'מסקנא' - הולך על דברי רב נחמן.

אפשרות שניה: הר"ף הביא את המקרה של רב נחמן ורב הונא ובעצם את המח' הסמויה שעומדת ביניהם והביא את המסקנא עם הפסק הסופי של הגמרא אחרי זה כי

12. וזה חיזוק לאפשרות לומר שכשהגמרא הביאה את ר' יהודה, היא הביאה אותו בשביל לדחות את רב נחמן.

13. ואולי הוא מקור דברי רבינו אביגדור.

14. כל שאחרים קובעין עליו מחמת הסעודה צריך לברך.

15. וכמו ש'כל שאחרים קובעים עליו סעודה - צריך לברך' כך - כל שאין אחרים קובעין עליו מחמת הסעודה אינו צריך לברך. ובאמת שלא מחייב שהר"ף סובר דין זה, ויכול להיות שהוא סובר כהראב"ד וסייעתו.

16. ר"ף מסכת שבת דף כד עמוד א: "מאי יוצאין ומאי נמשכין רב הונא אמר או יוצאין כרוכין או יוצאין נמשכין ושמואל אמר יוצאין נמשכין ואין יוצאין כרוכין ומסקנא דשמעתא דיוצאין כרוכין ויוצאין נמשכין".

ר"ף מסכת שבת דף יט עמוד ב: "ת"ר נותן אדם חמין לתוך צונן אבל לא צונן לתוך חמין דברי בית שמאי ובית הלל אומרים בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין מותר... ומסקנא דשמעתא דהלכתא כב"ה".

הוא סבר שהגמרא הביאה את רב יהדה בשביל להכריע בין ר"נ לר"ה. ונראה שהמשמעות הפשוטה של הלשון 'ומסקנא' משמעה כהסבר הנ"ל. הקשיים בהסבר הזה הם שכלל לא נראה שהר"ף סובר שיש מח' והמקרה של רב יהודה מכריע, ועוד יותר לא נראה שהגמרא סוברת דבר זה.

ב. ראשונים הסוברים שאם הוא או אחרים קובעים סעודה - מברך ברהמ"ז

שיטה שניה מובאת בראשונים, שיטה זו מסבירה שיטתם שני דינים: דין ראשון – אם אדם קובע סעודה על פה"ב הוא צריך לברך המוציא וברהמ"ז, וזה מה שרוב הונא הכיר וכפשוט דברי ר' יהודה ומר זוטרא. דין שני – אם הוא אוכל כמות שכולם קובעים סעודה הוא צריך לברך, וזה החידוש של רב נחמן.

דברי הראב"ד

הרא"ש הביא את הסיפור עם רב נחמן ולאחר מכן כתב: "...והראב"ד ז"ל כתב ואם היה קובע עליו אפי' משהו מברך עליו בתחלה המוציא ולבסוף שלש ברכות". בהמשך נדון בפסיקת הרא"ש אך כעת נדון בשיטת הראב"ד: הראב"ד סובר שאם הוא קובע אע"פ שכולם לא קובעים – מברך ברהמ"ז.

לגבי הדין כאשר כולם קובעים, פה הוא לא מתיחס לזה, אך המכתם מביא שגם בזה סובר שמברך ברהמ"ז, וז"ל (ברכות מא:): שמביא את דברי הראב"ד בתוספת נופך: "ועוד כתב הראב"ד ז"ל¹⁷... ואם כדי שאחרים קובעים עליו, אף על פי שלא קבע עליו תחלה, וברך בורא מיני מזונות¹⁸, בסוף מיהא מברך שלש ברכות. אם קבע עליו אפי' במעט

17. הראב"ד הבין בפשיטות שרב נחמן דיבר רק על שיעור שאחרים קובעים סעודה והוא לא, אך בכמות שהוא קובע ואחרים לא מברך ברהמ"ז.

18. ואין להגיד שהראב"ד סובר שכשאחרים קובעים עליו סעודה מברך מזונות וברכת המזון, שכן אומר "ואם כדי שאחרים קובעים עליו, אף על פי שלא קבע עליו תחלה, וברך בורא מיני מזונות, בסוף מיהא מברך שלש ברכות" והרי קשה שכן משמע שהוא בכלל לא קובע אלא רק אוכל כמות שאחרים קובעים, אם כן למה אמר הראב"ד 'תחילה' שמשמע שאח"כ כן קבע? אלא וודאי ש'קבע' זה במובן של אכל כמות שאחרים קובעים עליה. (ומוזר להגיד שבתחילה אכל כמות שאחרים קובעים והוא לא

מברך תחלה המוציא, ולבסוף שלש ברכות, (ומסביר הראב"ד מה היא קביעות סעודה) ואני אומר כל שמביאין עמו יין לשתות עליו או לשרות בו¹⁹, כגון אלו הניכלש שמביאין עמהן יין מבושם לשרותן, שהוא אכילת קבע, וצריך נטילת ידים, והמוציא ושלש ברכות, ולא תזוז מינה, ע"כ. ומבואר שהראב"ד סובר שכל מקום שהוא/ אחרים קובעים מברך המוציא 31 ברכות.

קשיים בראב"ד

ולכאורה משמעות הגמרא היא לא כדברי הראב"ד, שכן הגמרא אומרת ש"כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך" ובפשיטות טעם הדבר הוא שכשחז"ל תיקנו שיברכו על פה"ב בהמ"ז רק אם קובע סעודתו עליהם, הם תיקנו שהקביעות לא תקבע רק לפי האדם עצמו אלא גם לפי כל העולם, שאם הוא עושה משהו קיצוני, שאף אחד לא עושה כמוהו - דעתו תתבטל בדעת כל העולם, ולכאורה לפי הסברא הזאת אין הבדל בין כשכולם קובעים והוא לא, לבין כשכולם לא קובעים והוא כן, שבשניהם דעתו צריכה להתבטל.

ישוב שיטת הראב"ד

ואפשר לומר שהראב"ד הבין שרוב נחמן דיבר רק על שיעור שאחרים קובעים סעודה והוא לא, ובאמת אין הכי נמי שאם אחרים לא קובעים והוא כן קבע - מברך ברהמ"ז, וטעם הדבר, שתיקנו חכמים שלא יודה רק על הנאתו, שה' השביע אותו בפה"ב, אלא גם שה' משביע את כל העולם, ולכן כשאוכל כמות שכולם שבעים ממנה, אף שהוא לא שבע ממנה - מברך ברה"מ על הטוב הכללי שה' משפיע לעולם.

אמנם דבר זה קשה, שכן בד"כ חז"ל לא מתקנים ברכות הנהנין על הנאה שאינה שלו. ובאמת, לפי הסבר הראב"ד מובנת ההוא אמינא של רב הונא, שהוא לא טעה בזה שהולכים לפי העולם ולא לפי האדם, אלא חשב שכמו שאם האדם קובע סעודה וכולם לא - הולכים לפיו, כך גם אם הוא לא קובע סעודה וכולם כן הולכים לפיו.

¹⁹ ואח"כ אכל כמות שהוא קובע שכן מה החידוש, ועוד שלא משמע כן בלשון, שכן 'ואם כדי שאחרים קובעים עליו' משמע שמדבר על המקרה, ואח"כ אומר שזה לא באמת המקרה?

19. מבואר שהראב"ד סובר שקביעות סעודה תלויה בצורה שאוכלים את הסעודה.

הרשב"א בחידושו (מא:): גם כן כתב כמו הראב"ד: "ופת הבאה בכסנין דהיינו פרפרת דמתני' אם באה בתוך הסעודה אינה טעונה ברכה כלל לא לפנייה ולא לאחריה... וטעמא דמילתא משום דפרפרת היא פת ואלו קבע עליה סעודה או דאכל מיניה כדי שאחרים קובעין עליו סעודה מברך עליה המוציא וג' ברכות, והלכך כל שבאה בתוך הסעודה דין הוא שיפטור אותה בברכת הפת". ורואים מדבריו שיש שתי אפשרויות לברך ברהמ"ז: א. לאכול שיעור קביעת סעודה של העולם. ב. לקבוע סעודה.

וכן סובר המאירי (על הסוגיה): "פת הבאה בכסנין... ואם אכלה שלא בסעודה אלא בפני עצמה ולא קבע סעודתו עליה מברך בה בורא מיני מזונות ומעין ג'. ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא וג' ברכות. ואם לא קבע אלא שאכל בכדי שאחרים קובעים עליו בכך אף בזו לדעתנו מברך המוציא וג' ברכות ואפי' לא הי' דעתו לקבוע וברך מיני מזונות ונמלך ואכל הרבה מברך ג' ברכות. וגאוני ספרד כתבו שכל שאינו קובע אף על פי שאחרים קובעים בכך אינו מברך אלא מיני מזונות ומעין ג'²⁰ (נראה שכוונתו לרמב"ם ולרי"ף)".

הראב"ה וסיעתו - דעה אמצעית

לעומת כל הני רבבני הנ"ל, ישנם ראשונים שהבינו שאין מח' באמוראים, אלא מה שר"נ אמר שכל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך מדובר על מציאות שרובם ככולם קובעים סעודה ורק ר"ה לא קבע סעודה ועל זה אמר שבכל זאת צריך לברך ברהמ"ז. אולם אם מדובר על כמות שיש שקובעים סעודה ויש שלא - תלוי אם קובע, וזה כפשיטות דברי רב יהודה ומר זוטרא.

וכן אותם ראשונים הבינו שר"נ מדבר גם על מציאות שאם אדם קובע סעודה על כמות שאף אחד לא קובע סעודה, שגם כן דעתו מתבטלת לכל העולם.

וז"ל הראב"ה (מסכת ברכות סימן קיז): "וגם לגבי רב הונא דאכל תליסר ריפתי צריך לפרש שבסתם היה ולא פירש אני רוצה לקבוע, אבל הך דמייתי בסמוך לה פת הבאה

20. בהמשך המאירי גם מדבר על צורת האכילה, וכמו הראב"ד: "ויש מי שאומר שכל שאדם מביא יין לשתות עמו או לשרותו בו כגון ניבלאש ואובלייאש שמביאין יין מבושם ושורין אותן בו והם ממין פת הבאה בכסנין קביעות סעודה הוא. ואין הדברים נראין לי שכל אכילה שאינה אלא מדרך שמחה ולא מצד רעב ובקשת שובע אינה קבע".

בכיסנין ולחמניות, דמשני דקבע סעודתיה עליהו, יש לפרש שפיר דאמר קבענא, ומהני מפני שלא שינה, שרוב בני אדם מראים בדיבורם קביעותם בענינים הללו אפי' אם אינו אוכל הרבה כתליסר ריפתי דאכל רב הונא, דקתני הואיל ואחרים קובעים עליהם סעודה אפילו בסתמא מהני למהוי קביעות, ואם שינה בטלה דעתו.

ואם אינו ראוי לקביעות לשום אדם ובדיבורו משנהו לקביעות בטלה דעתו אצל כל אדם, כהוא דלעיל גבי יין, דגרסינן התם אי אמר קבענא מאי ומשני דאי אתי אליה ויאמר דהוי קביעותא מברכים אחריו ג' ברכות, שזהו ברור שבטלה דעתו אצל כל אדם.

ופת הבאה בכיסנין ולחמניות אי אמר קבענא סעודתיה עליה מברך המוציא ושלש ברכות לאחריהן, ואי לא קבע מברך בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג'. ואם אכל כל כך שאחרים קובעים סעודתם עליהם אפי' לא אמר הוי קביעות, דסתמא דעתו כשאר בני אדם, והיינו דאמר רב נחמן (לעיל) לרב הונא עדיין מר כפיין הוא.

הראב"ה אומר שהולכים לפי החלטת האדם אם לקבוע סעודה או לא, ואם הוא בוחר/ לא לקבוע על משהו שכולם קובעים/ לא קובעים – בטלה דעתו. הראב"ה מוכיח את זה שאם כולם קובעים סעודה אף שהוא לא קובע, מברך ברהמ"ז מרב נחמן, ואת זה שאם כולם לא קובעים והוא קובע, לא מברך הראב"ה מוכיח מהגמרא דלקמן -

הראב"ה הביא כמקור לדבריו את דברי הגמרא בברכות (לה:): "חופ מן היין וכו'. מאי שנא יין? אילימא משום דאשתני לעלויא, אשתני לברכה? והרי שמן, דאשתני לעלויא ולא אשתני לברכה, דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ!... חמרא סעיד, ומשחא לא סעיד... אי הכי נברך עליה שלש ברכות! לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא: אי קבע עלויה סעודתיה מאי? אמר ליה: לכשיבא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא, השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם".

והיינו שמוכח שאם לא נורמלי לקבוע על משהו סעודה, ויחיד קבע – בטלה דעתו. ואפשר שהראב"ד וסייעתו וכן הרמב"ם וסייעתו יענו שדין זה נכון רק ביין שאף אחד לא קובע עליו סעודה, וממילא חז"ל לא תיקנו את נוסח ברה"מ עליו – אלא תיקנו לברך עליו מעין שלוש, אולם בפה"ב שלפעמים קובעים ולפעמים לא - תלוי בכמות שאוכלים ממילא שייך בו מזונות ומעין שלוש וזה תלוי בקביעות האדם.

ונראה להסביר את מהות שיטת הראב"ה, שהתורה אמרה לברך על הנאת שביעה שמגיעה לאדם מלחם, וחז"ל הגדירו שאם אדם שבע מפה"ב יברך ברהמ"ז ואם לא יברך – על המחיה. אך מכיוון שכשחז"ל תיקנו ברכות הם תיקנו אותם לפי מה שהעולם נהנים ממנו, אם אדם קובע סעודה/ לא קובע, על מה שכולם קובעים/ לא קובעים – בטלה דעתו, כי בסוף הברכות זה על הנאות שמשותפות לכולם.

כן סובר גם הרא"ש²¹

הרא"ש הביא את הסיפור עם רב נחמן ולאחר מכן כתב (ברכות, ו,ל): "וכתב רבינו משה²² ז"ל דאם אחרים אינם קובעין אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם. והראב"ד ז"ל כתב ואם היה קובע עליו אפי' משהו מברך עליו בתחלה המוציא ולבסוף שלש ברכות, ונראין דברי רבינו משה ז"ל²³".

רבינו משה אומר שאם הוא קובע על כמות שאחרים לא קובעים – לא מברך. ונראה ברור שרבינו משה הבין שגם אם הוא לא קובע במקום שאחרים קובעים – מברך, שכן מקור החידוש הוא במקרה של רב הונא, וזו הייתה המציאות שם²⁴, ונראה שהביא רק את המקרה שיש כאלו שלא הסכימו עליו (הראב"ד וסיעתו).

כך גם דעת האבודרהם

והאבודרהם כתב (ברכת הלחם זימון ברכת המזון): "ודוקא אם קבע סעודתו על כוכא דארעא. אבל אם לא קבע סעודתו עליה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש. ואם אכל ממנה שיעור שאחרים קובעין עליו אף על פי שהוא לא קבע עליו מברך המוציא

21. וצריך להעיר שמרן (לקמן הבאנו את דבריו) לא הבין כך את הרא"ש ורבנו יונה אלא הבין שסוברים שאם רוב בני האדם קובעים על זה סעודה מברכים ואם לא, לא ואין מנעד באמצע של כאלו שקובעים וכאלו שלא.

22. בפשוט זה הרמב"ם, שכן עוד ראשונים מביאים זאת בשם הרמב"ם (עיין לעיל בדעת הרמב"ם) רק זה קשה שהרי הרמב"ם כתב דברים אחרים...

23. בהמשך הראב"ד מדבר לגבי פתח אדעתא דמזונות וסיים אדעתא דהמוציא – "ואם מתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל כשיעור שאחרים קובעין עליו מברך ג' ברכות אף על פי שלא בירך המוציא תחלה"

24. ואפשר שמסדר את הגמרות כמו שהצענו לעיל. בדעת הראב"ד עסקנו בהרחבה לעיל.

ושלש ברכות. וכתב הר"ם במז"ל²⁵ שאם אחרים אינן קובעין אף על פי שהוא קובע אינו מברך דבתר רובא אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם".

וראים שאם אכל שיעור שאחרים קובעים / לא קובעים עליו סעודה - הולכים לפי כולם. ואם אכל שיעור שיש שקובעים עליו סעודה ויש שלא כמובן שהולכים לפיו²⁶.

כך סבר גם רבינו יונה

ורבינו יונה כתב: "אל"ל רב נחמן עדיין מר כפין הוא שאין זה חשוב קביעות שיברך עליו לבסוף ברכה הראויה לו, אלא אמר רב נחמן כל שאחרים קובעין עליו סעודה בזה השיעור אף על פי שאינו קובע הוא צריך לברך עליו ואם אחרים אינם קובעין אף על פי שהוא קובע אינו מברך דאחר הרוב אזלינן ואם הוא קובע במה שאין אחרים קובעין בטלה דעתו אצל כל אדם".

ואולי ניתן לדייק מזה שרבינו יונה אומר 'דאחר הרוב אזלינן' שצריך ללכת אחר רוב של 51%, אולם נראה שאינה ראייה שכן רבים מהראשונים שהגדירו שבכמות שיש שקובעים ויש שלא – תלוי בקביעות האדם, אמרו שהולכים אחר הרוב, משמע שאחר הרוב יכול להיות גם במובן של ברוב המוחלט של האנשים.

וכבר הראני מו"ר הרב לירון שאפשר לדייק מזה שר"י אמר 'בטלה דעתו אצל כל אדם' שמשמע שיצא מהנורמה לגמרי, אך במקרה שרוב האנשים לא קובעים, אך זה לא הזוי לקבוע (לא בטלה דעתו אצל כל אדם), וקבע – מברך המוציא.

25. הרמב"ם.

26. ואי אפשר להבין שלפי האבודרהם הולכים לפי האם רוב האנשים קובעים סעודה או לא – ואין משמעות לקביעת האדם שכן האבודרהם פותח את דבריו במשפט: "ודוקא אם קבע סעודתו על כוכא דארעא. אבל אם לא קבע סעודתו עליה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש", ומבואר שהולכים אחרי קביעותו, ומיד אח"כ הוא כותב מקרים אחרים, שהוא לא קבע על מה שאחרים קובעים, או קבע על מה שאחרים לא קובעים. וא"כ ברור שמה שכתב בפתחת דבריו, שהולכים אחרי האדם עצמו – עוסק בשיעור בינוני.

עוד ניתן לדייק זאת מזה שהוא מדבר על שיעור שאחרים קובעים ומשמע שצריך שיהיה ברור שעל שיעור כזה קובעים סעודה או שיעור שאחרים לא קובעים ומשמע שצריך שיהיה ברור שאחרים לא קובעים. וממילא אנחנו מבינים שכל מה שבאמצע שיש שקובעים ויש שלא תלוי בעצמו וכפשוט הגמרא.

עוד נשמע מדבריו שהוא מדבר על טווח שאנשים רגילים לא קובעים עליו ולא על טווח שבו יש שקובעים ויש שלא, ורק הרוב קובעים, שכן נוקט – 'כל שאחרים קובעין' וכן 'ואם אחרים אינם קובעין' ו'שאינן אחרים קובעין', ומי יוכל להגיד שאם 51% מהאנשים קובעים זה נחשב ש'אנשים קובעים'.

וכן כתב רבינו ירוחם

וכ"כ רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב טז חלק ה דף קמה טור ג): "המוציא ובורא מיני מזונות פת הבאה בכיסנים אם אוכלו בלא קביעות כלומר שאכלו²⁷ בתורת כיסנין מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ואם אכלו בתורת קביעות מברך עליו המוציא וברכת מזון, כך פשוט. ואם אכל כל כך מעט שאינן אחרים קובעין על כך כתב הרמ"בם שאף על פי שהוא קובע סעודתו אין מברך המוציא דאחר הרוב הולכין ובטלה דעתו אצל כל אדם והר"אבד כתב שכיון שהוא קובע אפילו במשהו הולכים אחר דעתו ויברך עליו המוציא. ואם מתחלה היה דעתו לאכל מעט ובירך בורא מיני מזונות ואחר כך אכל כשיעור שאחרים קובעים עליו מברך עליו ברכת המזון אפילו לא בירך בתחלה המוציא".

ואפשר שמכריע כדעת הרמב"ם או שחושש לו, שכן משמע ש"ואם מתחלה היה דעתו לאכל מעט" מוסב על המקרה הקודם, ואוצר שבירך מזונות וכדעת הרמב"ם. ואומנם אפשר לדחות שרבינו ירוחם לא אמר שכך צריך לעשות, אלא דן מה קורה שאדם עשה כדעת הרמב"ם²⁸, או שפסק כהרמב"ם מסב"ל.

ג. סעודת בוקר וערב

לעומת כל הני רברבי הנ"ל היו ראשונים אחרים שהבינו קביעת סעודה הכוונה שאוכלים את זה בתור סעודה, והרי אנשים בד"כ אוכלים סעודה או בערב או בבוקר, ע"כ רק אם אדם אוכל פה"ב בתור ארוחת בוקר/ערב מברך בהמ"ז.

27. הגירסא בדפוס היא 'שאפילו' אך בכתבי היד כתוב כמו למעלה, והדבר ברור.

28. ובאמת פחות משמע כך, שכן קצת דחוק להגיד שרבינו ירוחם דן מה ההלכה למי שפוסק כהרמב"ם ותכנן לאכול קצת ובסוף אכל יותר שזוהי מציאות רחוקה, ועוד שמוזר להגיד שאמר את הדין לפי מישהו שהוא לא סובר כמוהו להלכה.

דעת רבינו אביגדור

כתב שיבלי הלקט (סדר ברכות קנט): "ופי' סעודת קבע השיב ר' אביגדור כהן צדק זצ"ל לר' בנימין אחי נר"ו כי קביעות סעודה האמורה בכובא דארעא ולחמניות ופת הבאה בכיסנין הוא סעודת הבקר והערב, לאפוקי אי אכיל להוא לאקראי בעלמא מברך עליהן בורא מיני מזונות".

וכן הביא האגור (הלכות סעודה סימן ריז): "אם קבע סעודתו עליהו פי' רב אביגדור כהן דוקא סעודת ערב ובוקר ולא סעודת עראי".

הגר"א ועוד אחרונים הסבירו שהכוונה לכמות שדרך בני אדם לאכול בסעודת בוקר וערב²⁹, אומנם כבר החיי אדם הביא שהב"י הבין אחרת את דברי שבלי הלקט, וז"ל (נשמת אדם³⁰ א נד הערה א): "הב"י העתיק לשון האגור, וי"ל דכוונתו שיאכל סעודה קבועה דוקא כמו הסעודה שאוכלין ערב וצהרים, לאפוקי ג' ביצים אף על גב שהוא שיעור סעודה לעירוב, ודעת קצת האחרונים שזה נקרא סעודה קבועה, ע"ז כתב האגור לאפוקי סעודת ארעי, וא"כ אין מקום להשגת ב"י. אבל עיינתי בשיבולי הלקט שכתב דדוקא בערב ובוקר מהני קביעות, ושפיר השיג הב"י. ומ"מ נראה דאינו משיג אלא דס"ל דאפי' בסעודת עראי מהני אם אוכל שיעור שאחרים קובעין, אבל מ"מ מודה דשיעור הקביעות הוא כדרך שאחרים אוכלין סעודת ערב וצהרים, וכן אמר לי הגר"א שאינו ישר בעיניו מה שכתבו האחרונים שהוא שיעור ג' ביצים".

החיי אדם אומר שהב"י הבין את האגור שרק סעודת בוקר וצהרים נחשבת קביעות סעודה. אך לו נראה שגם אם אוכל בשעה אחרת ביום כמות שאנשים רגילים לקבוע עליהם סעודת בוקר וצהרים – מברך.

29. חיי אדם (א נד): "...אך שמעתי מפה קדוש הגר"א שלא נראה לו אלא כמו שנכתוב בסי' ד' בשם שבולי הלקט שהוא סעודת ערב וצהרים... ד. אכל מהם שיעור שדרך שאר בני אדם לקבוע עליו סעודה קבועה דהיינו סעודת ערב וצהרים (כ"כ בשיבולי הלקט)... צריך נטילת ידים ומברך המוציא וברכת המזון.

משנה ברורה – אבל כמה אחרונים והגר"א מכללם חולקים וס"ל דאין לברך המוציא ובהמ"ז אלא כשיעור סעודה קבוע שהוא של ערב ובקר וכמש"כ בב"י בשם שיבולי לקט".

30. נשמת אדם הינו קובץ הערות והרחבות על החיי אדם.

ובאמת נראה שמדקדוק הלשון משמע יותר כדברי הב"י שכן יותר משמע שסעודת בוקר וצהרים – הכוונה סעודה קבועה, ולא מצד כמות האוכל, וכן נראה מההנגדה בלשון השבלי הלקט "לאפוקי אי אכיל להוא לאקראי בעלמא" ובלשון האגור "ולא סעודת עראי" משמע שאם אדם אוכל כמות מסויימת לקביעות סעודה, בבוקר או בערב – נחשב קביעות סעודה, שלא בזמן סעודת בוקר וערב – לא נחשב קביעות סעודה! ונראה להסביר בטעם הדין, שהרי אם הייתי שואל כל אדם לפני שהוא נכנס לסוגית קביעות סעודה 'מתי ביום הוא קובע סעודה?', הוא יגיד לי שהוא אוכל סעודה בבוקר³¹ בצהרים ובערב אז מאוד מסתבר שרק אז אפשר לקבוע סעודה. אומנם קשה שכן לפעמים אנשים קובעים סעודה שהיא לא בערב ובבוקר ומניין שלא יחשב סעודה? מניין שהולכים לפי הזמן הרגיל של הסעודות?³² והרי לא מצינו דבר זה בגמרות, ומניין לנו לחדש דין כזה?

ד. שיטת הטור - קביעות סעודה תלוי רק במנהג העולם

לעומת כל רבותינו הראשונים שאחזו שבכמות שיש שקובעים עליה סעודה ויש שלא – הולכים לפי האדם, הטור נקט שיטה שונה. הוא סובר שקביעות סעודה נמדדת לפי השאלה האם רוב האנשים קובעים על כמות כזאת סעודה או לא. יוצא שיש שיעור אחד לכל העולם ואין הבדל בן מי שקובע סעודתו על כמות גדולה או קטנה. אמנם כמובן שהכמות של קביעת הסעודה תשתנה בן מאכלים. כתב הטור (קסח): "פת הבאה בכיסנין והוא פת שעשוי כמין כיסין מלאים צוקרא ושקדים ואגוזים ומיני תבלין מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו ברכה אחת מעין שלש. ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילין לקבוע עליו סעודה אף על פי שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וג' ברכות. ואם מתחילה היה בדעתו לאכול ממנו מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעין עליו יברך עליו ג' ברכות

31. רבינו אביגדור דיבר על זמנם שהיו קובעים סעודה בבוקר ובערב, אבל היום שרוב האנשים קובעים גם בבוקר גם בצהרים וגם בערב ברור שאם אדם קובע סעודה בבוקר יברך ברהמ"ז.

32. והיה אפשר להגיד שר' אביגדור מסביר שמכיוון שאדם בד"כ קובע רק על סעודת בוקר וערב, אם פעם קבע סעודה לא בבוקר ובערב בטלה דעתו בדעת העולם, או שאפילו מצד עצמו אנוחנו אומרים שזה שפעם אחת החליט לקבוע לא בזמן בוקר וערב, זה מתבטל ברגילות הקבועה שלו.

אף על פי שלא בירך המוציא תחילה. ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו אף על פי שהוא קובע עליו אינו מברך המוציא וג' ברכות דבטלה דעתו אצל כל אדם דבתר רובא אזלינן".

ומשמע מפשט דבריו שהולכים לגמרי לפי כל העולם, שכן הטור לא אומר – "אם קבע סעודה – מברך בהמ"ז. ואם לא קובע – מזונות" ואז מוסיף על זה שאם כולם קובעים/ לא קובעים – הולך לפי כולם, שמשמע שהולכים לפי האדם אא"כ עושה משהו חריג. אלא הטור מביא רק ש - "ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילין לקבוע עליו... מברך עליו המוציא, ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו... אינו מברך המוציא" ובכלל לא מזכיר שיש נפקא מינה לקביעת האדם.

עוד ניתן ללמוד זאת מזה שהטור מדגיש הרבה פעמים את זה שהדין נקבע לפי אחרים, ומזה שהטור חוזר על זה משמע שזה לא דין נדיר ולא שכיח (שכן, אם מתחשבים בקביעת האדם, לפחות במקרים שלא חורג מהנורמה, אזי כמעט כל הפעמים אדם קובע סעודה³³ על כמות שיש שקובעים ויש שלא, ולעיתים רחוקות אדם קובע על כמות שכמעט כולם לא קובעים) ומוכרח שהטור התכוון שבכל כמות שאדם אוכל הוא צריך לבדוק אם רוב האנשים קובעים או שלא.

ולכאורה הדבר קשה בפשט הגמרא שכן גם מדברי רב נחמן ("אלא כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך") לא משמע שדעתו של האדם מתבטל לגמרי בדעת העולם, אלא שאם כל העולם (או רובם המוחלט) קובעים על זה סעודה צריך לברך. וכן הטעות של רב הונא מאוד גדולה, שכן הוא לא ידע שבכלל אין שייכות לשאלה האם הוא קובע סעודה או לא, אך אם מסבירים שבעיקרון הולכים לפי קביעת האדם אלא אם כן הוא חורג מהנורמה – הטעות של רב הונא הרבה יותר קרובה.

ועוד יותר, מדברי רב יהודה ("דקבע סעודתיה עלייהו") מר זוטרא ("מר זוטרא קבע סעודתיה עלייהו") משמע שהקביעה תלויה בבן אדם ולא בכמות הממוצעת שכל העולם קובע עליה סעודה, אומנם אפשר לפרש שכשאמרו קבע סעודתיה, התכוונו שאכל כשיעור הממוצע, אך זה חסר בלשון.

33. וכן להפך – לא קובע על כמות שכולם קובעים, וכנ"ל בהמשך.

סיכום כללי של הראשונים

לפי עצמו – בה"ג ר"ף³⁴ רמב"ם (המספיק לעובדי ה').

אם הוא/אחרים קובעים, מברך - רשב"א ראב"ד מאירי (ר' ירוחם).

במקום שנורמלי לקבוע ונורמלי לא לקבוע הולכים לפי האדם, ובמקום שלא נורמלי לקבוע/לא לקבוע הולכים לפי רגילות העולם - ראב"ה רא"ש³⁵ אבודרהם ר' יונה (ר' ירוחם³⁶).

סעודת בוקר וערב - ר' אביגדור, שיבולי הלקט, אגור.

לפי אחרים - טור.

ה. דעת מרן הבית יוסף

כתב מרן הב"י (קסח): "וכתב הרא"ש... וגם ה"ר יונה כתב... והכי נקטינן: והאגור כתב ופירוש אם קבע סעודתו עליהו פירש ה"ר אביגדור דוקא סעודת ערב ובוקר ולא סעודת עראי ע"כ והוא מדברי שבלי הלקט. וליתא אלא בין סעודת ערב ובוקר בין סעודת עראי אם אכל שיעור שבני אדם קובעין עליו מיקרי קביעות ואי לא לא וכמו שנתבאר בסמוך בשם רבוותא".

ומזה שהב"י הביא את רבינו יונה והרא"ש היה ניתן להבין שמה שמרן אומר שתלוי בקביעות כל בני האדם זה רק במקרי קיצון, אך מזה שאומר "וליתא אלא... אם אכל שיעור שבני אדם קובעין עליו מיקרי קביעות ואי לא לא" משמע שהגדר היחיד זה אם בני אדם קובעים על כמות כזאת סעודה או לא.

עוד משמע כן מדבריו בשו"ע (או"ח קס"ח ו): "פת הבאה בכיסנין... ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו, אף על פי שהוא לא שבע ממנו, מברך עליו המוציא וברכת המזון... ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעים עליו, אף על פי שהוא

34. אפשר אולי להבין אותו כמו הראב"ה.

35. חשוב לציין שמרן הבין אותם שהולכים לפי הממוצע של מה שקובעים סעודה ולפיו הולכים.

36. לקמן הבאנו ראייה שכך ר' ירוחם סובר והצענו אפשרות לדחות.

קובע עליו, אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, דבטלה דעתו אצל כל אדם". ומשמע שלדעת מרן הדבר היחיד שקובע אם נחשב קביעות סעודה, זה האם רוב בני האדם קובעים על כמות זו סעודה,

לצורך העניין, אם על שלוש בורקסים 51% מבני האדם קובעים סעודה ואתה אוכל 3 בורקסים - תברך ברהמ"ז, ואם רק 49% מהאנשים קובעים על כמות זו סעודה - על המחיה.

ונראה שמוכרח להסביר שמרן הבין שר' יונה והרא"ש סברו שר' נחמן מדבר על כל מקרה, ואין כמות שבה תלוי אם האדם קובע סעודה או לא.

קשים בדעת מרן

ולכאורה לא מובן, שכן אפילו אם מרן לשיטתו הבין שרבנו יונה והרא"ש הבינו כמו שהוא אומר, מדוע לא הזכיר³⁷ את דברי הרמב"ם, רי"ף, ראב"ד והרשב"א, וכמו שהביא את דברי האגור ודחאם?

וכדי לעמעם את הקושי, אפשר שלהסביר שמרן הבין בדעת הרי"ף והרמב"ם שקביעות סעודה נקבעת לפי רגילות העולם (וכמו שהתבאר לעיל בדעת הרמב"ם). וכן ראה את דברי רבנו יונה הרא"ש והטור שסוברים כן. ולכן פסק כך להלכה.

אך עדיין לא ברור למה לא הזכיר את דברי הרי"ף והרמב"ם³⁸. ורוב האחרונים נמשכו אחר פסיקת מרן³⁹ אומנם יש כאילו שהלכו לפי רבינו אביגדור (ולעייל נסביר שלא בטוח שחלקו על מרן).

37. וזה שהרמב"ם והרי"ף הם שני עמודי הוראה וצריך לפסוק כמוהם זה לא כ"כ קושיה שכן פעמים רבות מרן חורג מכלל זה והכל לפי העניין והמקום.

38. ואולי זה מפני שברי"ף וברמב"ם הדברים לא מפורשים, ורצה להביא את הרא"ש ורבינו יונה שבהם הדברים כן מפורשים.

39. זה שהאחרונים הלכו לפי הרי"ף זה לא כ"כ ראייה שכן לפי הראשונים שהיו לפני הרי"ף ואיך שהוא הבין אותם ברור שכן צריך לפסוק, אך היום עם הראשונים הנוספים שבחסד ה' עלינו מצאנו (לפני הרי"ף) לא היו הראבי"ה המאירי ר' אברהם בן הרמב"ם והרב נחשון אמר לי שגם נראה שבה"ג, נראה יותר שצריך לתת לקביעה של האדם משקל ולפחות כמו שסובר הראבי"ה.

הסוברים ששיעור קביעות סעודה הינו = 4 ביצים⁴⁰

והנה קמו רבנן בתראי ורצו לחדש שאפשר ללמוד את הכמות הממוצעת שעליה בני אדם קובעים סעודה משיעור הסעודה שצריך בשביל לערב את בני החצר/ לשתף את בני המבוי עירוב, וכמו שבעירוב צריך להניח שיעור שתי סעודות = 8 ביצים כך גם ממוצע קביעות סעודה של בני אדם לעניין דה"ב הוא 4 ביצים:

בש"ת בית דוד⁴¹ כתב: "הנה השיעור של קביעות סעודה לא פורש ודוחק גדול לומר שתלוי הדבר בהבחנת האדם כפי מה שהוא רואה באתריה שקובעים סעודה כי מאין וכל אדם לידע ולראות את הרוב של העולם איך קובעים סעודה. ואולי קביעות סעודה יש ללמדו מדין ערוב דהתם אמרינן דמזון סעודה אחת לבינוני הוא שיעור ג' ביצים של פת לדעת הרמב"ם וד' ביצים לדעת הטור כמ"ש הרב"י ז"ל בסי' שס"ח".

מחדש הש"ת בית דוד שמכיוון שקשה לומר שאדם יצטרך לשער בעיניו כל פעם על מה בערך נהוג בעולם לקבוע סעודה, שכן מאין לו לדעת על מה בעולם קובעים סעודה, אולי צריך ללמוד את הכמות של קביעת סעודה משיעור סעודה לעניין עירוב, שהוא שיעור 4 ביצים⁴².

אך נראה שהדבר קשה מאוד בסברא משלושה אופנים:

ראשית, שכן 4 ביצים זה שיעור קטן ובד"כ אנשים קובעים סעודתם על כמות יותר גדולה. אומנם אפשר ליישב ש 4 ביצים הכוונה לפת בלבד, אך ישנם גם סלטים ומאכלים אחרים, ואז באמת הגיוני שאדם ישבע 4 ביצים, אמנם עדיין קשה, שכן הש"ת בית דוד דיבר גם על מי שאוכל פה"ב לבד, שכן לא חילק חילוק זה.

עוד קשה שכן בצורה פשוטה הכמות שאנשים אוכלים בסעודה משתנה לפי כמה שהמאכל טעים, ולא הגיוני להגיד שאנשים קובעים סעודה על מאכל ערב וטעים אותה כמות שהם אוכלים ממאכל שאינו טעים.

40. ישנה מח' מהי כמות שיעור קביעות סעודה לעניין עירוב – הרמב"ם אומר 6 ביצים והטור אומר 8, והם נחלקו בשיעור שתי סעודות, וממילא בסעודה אחת השיעור יהיה 4/3. כדי שיהיה נוח נכתוב תמיד 4 ביצים וכמו השיעור שיותר תפס באחרונים.

41. וכמוהו כתבו הרמ"ע מפאנו (אלפסי זוטא ברכות מב), האור חדש נוסח (ברכת המוציא), האליה רבה (קסח יז), הפרי מגדים (ו) ועוד רבים מהאחרונים, עיין הלכה ברורה ח בש"ת אוצרות יוסף סימן ט.

42. מקור הדין של קביעות סעודה לענין ערוב הוא בגמרא בעירובין דף פב: (ועיין ב"י או"ח תט ז)

ועוד קשה שכן בשום מקום בגמרא ובראשונים (אף האלו שסברו שצריך להתחשב בקביעת העולם) לא מוזכר ולו ברמז שהכמות שבה צריך לשער קביעת סעודה לעניין פה"ב היא 4 ביצים!

ובאמת ישנם אחרונים שהרגישו בקושי להגיד שכולם קובעים סעודתם על שיעור כ"כ קטן, וע"כ כתבו שצריך לשער לפי שיעור העומר.

הסוברים שקביעות סעודה נלמד מעומר

כתב בערוך השולחן (או"ח קסח): "לא דד' ביצים הוא שיעור קביעת סעודה כלומר כשאוכל מפת הבאה בכיסנים שיעור זה מקרי קביעת סעודה, ויש מי שחולק ואומר דזהו הפחותה של סעודת עניים ששיערו בזה לעירוב אבל סעודה נכונה היא כחצי עומר⁴³ שהרי עומר לגולגולת ירד המן בכל יום לכל אחד על שני סעודות ביום ועל זה אמרו חז"ל בעירובין [פ"ג:]: האוכל כמדה זו ה"ז בריא ומבורך. ולפ"ז שיעור קביעת סעודה חצי שיעור חלה שהוא ליטרא וחצי ובאמת רואים בחוש שכשיעור ד' ביצים אין בה כדי שביעה כלל והוא אכילת עראי".

הערוך השולחן מביא שיש אומרים שאפשר ללמוד את השיעור של קביעת סעודה מהגמרא בעירובין⁴⁴ שאומרת את הגודל של העומר, ולפי כמה גודל העומר ניתן ללמוד מהי כמות הארוחות שאכלו בני"י במדבר וממילא לדעת מהו שיעור סעודה ממוצעת⁴⁵, ועוד – שחז"ל אומרים שמי שאוכל כמות כזאת הוא בריא ומבורך. עומר = 43.2 ביצים, ובזמנם אדם אכל 2 סעודות ביום, ולפי זה יוצא שכמות נורמלית של סעודה היא - 21.6 ביצים.

43. שיעור העומר הוא 43.2 ביצים, וא"כ, שיעור חצי עומר הוא 21.6 ביצים.

44. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף פג עמוד א-ב: "תנו רבנן: ראשית ערסתכם (שנאמר לגבי הפרשת חלה) – כדי עיסותיכם. וכמה עיסותיכם? כדי עיסת המדבר. וכמה עיסת המדבר? דכתיב: והעומר עשירית האפה הוא... מכאן אמרו: האוכל כמדה זו, הרי זה בריא ומבורך, יתר על כן - רעבתן, פחות מכאן - מקולקל במעיו". שיעור העומר הוא 43.2 ביצים, וא"כ, שיעור חצי עומר הוא 21.6 ביצים.

45. שכן כידוע ירד לע"י כל יום מן, וזה הדבר היחיד (כמעט) שהם אכלו.

ובאמת יותר מסתבר שכמות זאת תהיה הממוצע של קביעות סעודה, אך עדיין קשה, שכן לכאורה הכמות משתנה בין סוגי המאכלים, שכלל שמאכל יותר טעים – שיעורו יהיה יותר גדול, וככל שפחות - יקטן שיעורו.

עוד קשה, שכן בשום מקום בגמרות ובראשונים לא כתוב שמודדים קביעות סעודה לעניין פה"ב בשיעור הנ"ל.

ובאמת, ישנם שאמרו ששיעור קביעות הסעודה משתנה לפי סוג המאכל, שאם מאכל טעים שיעורו יהיה יותר גדול, שכן בקל אוכלם ממנו הרבה בלי לקבוע סעודה, מכיוון שטעים –

שיעור קביעת סעודה משתנה לפי המאכל

כן כתב בספר גן המלך⁴⁶ (לו): "הא דקי"ל בפת כסנין שאם קבע עליו סעודה שחייב בג' ברכות כפת גמור וכתבו הטור א"ח סי' קסח, רבים חשבו לשער ולתת קצבה לדבר זה ואמרו שהיא כאכילת פרס דסתם אכילה משערינן ליה בהכי וכן משערינן סעודה דבעינן לענין עירוב. ולע"ד אין זה נכון מעובדא דמייתי בגמ' ד"רב הונא אכל תריסר ריפתי בני תלתא בקבא ולא בריך וא"ל רב נחמן עדי כפנא כלומר עדין אתה רעב אלא כל שאחרי' קובעין עליו סעודה צריך לברך". א"כ מהא משמע דאין שם קצבה ושיעור ידוע לדבר הזה ואלו הוה משערינן בה כשיעור אכילת פרס לא היה מוצא רב הונא מקום לטעות בשיעור גדול כזה דיש בו כפלי כפלים טובא מאכילת פרס וגם רב נחמן כך היה לו להשיבו בקצרה ולומר לו כמה אכילת פרס יש במה שאכלת. אלא לפי שבכל דבר ודבר משערינן בו לפי ענינו דבדבר המתובל והמשובח רווחא לבסומי אכיל איניש טובא וצריך לו שיעור גדול לקבוע עליו סעודה כדי להשקיט לו מתאותו באכילה ולכן רב הונא טעה בזה בהנהו תריסר רפתי שהיו משובחין ומוטעמין ביותר ולכן השיבו ר"נ דאע"ג דודאי דבכל פת כסנין משערינן בה לפי מה שהיא מ"מ הרי אכל טובא ודרך העולם לקבוע

46. ביוגרפיה גן המלך - רבי אברהם בן מרדכי הלוי נולד במצרים בערך בשנת ה"א ת"י (1650). הוא שימש בדיינות ואחר כך נבחר כראש רבני מצרים בקהיר. אביו, ר' מרדכי הלוי, אף הוא היה פוסק חשוב, וחיבר ספר תשובות, דרכי נועם. ר' אברהם חיבר שו"ת גינת ורדים, ובו גם מתשובותיהם של חכמי התקופה. הספר כולל בסופו חלק נוסף הנקרא גן המלך. הוא נפטר בשנת ה"א תע"ב (1712).

סעודה על שיעור כזה. כללן של דברים דבפת כסנין כיון דחשיב מיהא לא משערינן ביה באכילת פרס ולפי רוב חשיבותו יש גם כן להרבות בשיעורו יותר מחברו".
 ובאמת, דברי בעל 'גן המלך' מיושבים ובהירים, שכן מזה שכל הראשונים לא נקטו כמות מסוימת, אלא אמרו 'שאכל שיעור שקובע[ים] עליו סעודה' – משמע שהשאלה בכל מאכל היא האם קובעים עליו סעודה, וכדברי גן המלך.

סעודת בוקר וערב

ישנה סיעה באחרונים שקיבלו את דברי רבינו אביגדור – שקביעות סעודה הכוונה לסעודת בוקר וערב (אומנם לעייל הסברנו שאפשר שהאחרונים הנ"ל לא חלקו על השו"ע).

כתב החיי אדם (א נד): ג. אם אכל מהם פחות מן ד' ביצים (דיש מן האחרונים שכתבו דג' או ד' ביצים הוא שיעור סעודה כמו לענין עירובין ולכן **לכתחלה** יזהר בזה. אך שמעתי מפה קדוש הגר"א **שלא נראה לו** אלא כמו שנכתוב בסי' ד' בשם שבולי הלקט שהוא סעודת ערב וצהרים⁴⁷ מברך בורא מיני מזונות ולאחריו על המחיה, ואין צריך נטילת ידים (קס"ח). ד. אכל מהם שיעור שדרך שאר בני אדם לקבוע עליו סעודה קבועה דהיינו סעודת ערב וצהרים (כ"כ בשבולי הלקט)... צריך נטילת ידים ומברך המוציא וברכת המזון.

אמנם החיי אדם חושש לדברי האומרים שמשערים ב4 ביצים, אך סוף כל סוף הוא אוחז שהעיקר לדינא כדברי השבלי הלקט שהולכים לפי סעודת בוקר וערב.

משנה ברורה

והמשנ"ב כתב: "והנה לענין עירובי תחומין בסימן שס"ח איתא דשיעור סעודה הוא ג' או ד' ביצים וכתבו כמה אחרונים דה"ה כאן חשיב בזה שיעור קביעת סעודה. אבל כמה אחרונים והגר"א מכללם חולקים וס"ל דאין לברך המוציא ובהמ"ז אלא כשיעור סעודה קבוע שהוא של ערב ובקר וכמש"כ בב"י בשם שיבולי לקט וכן מצאתי באשכול דמוכח

47. ונראה שצהרים הכוונה לבוקר, שכן אוכלים את הסעודה הנ"ל בשעות הבוקר המאוחרות, ואפשר שבזמן החיי אדם זמן זה היה נקרא צהרים, או שאכלו ארוחת בוקר יותר מאוחר, בתחילת הצהרים.

שהוא סובר כן וכן נוטה יותר לשון השו"ע, ומ"מ לכתחלה טוב לחוש לדעת המחמירים שלא לאכול ד' ביצים...".

גם המשנ"ב אוחז כחיי אדם שלכתחילה צריך לחוש לדברי האומרים 4 ביצים, אך ברור שיותר עיקר לדינא כהגר"א וסיעתו שאומרים סעודת בוקר וערב.

ונראה שאע"פ שמרן דחה את האגור, לא מוכרח שהחיי אדם והמשנ"ב חלקו עליו. הבאנו לעייל (בדברי שבולי הלקט) את הנשמת אדם שמסביר שמרן הבין את האגור שרק סעודת בוקר וערב היא קביעות סעודה, ולעומת זאת הוא הבין אחרת באגור, ולא בטוח שהחיי אדם חשב שמרן לא יסכים עם זה שקביעות סעודה נמדדת לפי כמות שהעולם רגיל לקבוע עליה סעודת ערב ובוקר.

וכן המשנ"ב כתב על דברי השבלי הלקט "וכן נוטה יותר לשון השו"ע". וקשה, והרי בב"י הוא דחה את האגור?

ונראה להגיד שמכיוון שסבר כהחיי אדם, שהחידוש של האגור הוא שקביעות סעודה היא כשיעור שקובעים עליו סעודת ערב ובוקר (וכמו שכותב במשנ"ב), ולא כמו שמרן הבין, שקביעות סעודה זה סעודת ערב ובוקר, וממילא על החידוש הזה מרן לא חלק, ואפילו נוטה לשון השו"ע שיסכים על החידוש הנ"ל.

אומנם כמעט כל האחרונים נקטו כמרן, שהולכים לפי קביעות העולם, אך ישנם שנקטו כמו הראב"ה וסיעתו –

אחרונים שנקטו כהראב"ה

בשו"ת חמדה גנוזה (ב כז ז) כתב: "ולענ"ד נראה לבאר דדעת הרמב"ם והרא"ש אם אכל משהו מפת כסנין שהכל אין קובעים עליו סעודה, אעפ"י שהוא קבע עליו סעודה בטלה דעתו אצל כל אדם, וכן אם אכל הרבה פת כסנין כרב הונא אעפ"י שלא קבע עליו יברך המוציא וברהמ"ז דבטלה דעתו אצל כל אדם, ואם אכל כמות בינונית שיש שקובעים עליה ויש שאין קובעים עליה, אז תלוי בדעת עצמו, וכמ"ש רב יהודה שאני התם דקבע סעודתיה עליהו"

וכן מו"ר הרב טל סובר כהראב"ה, ובאמת הרב בדק במציאות על איזה כמות יש אנשים שקובעים/ לא קובעים סעודה ואיזה כמות כולם קובעים/ לא קובעים, ובאמת התברר שבמציאות אנשים קובעים סעודה על כמות שהיא כמו דברי הגמרא בעירובין לגבי שיעור העומר (עיין לקמן 'קביעת סעודה = עומר')

ומו"ר הרב טל כתב⁴⁸: "וכיון שהשיעורים האמורים בנידון דעירוב (עירובין פב:) מבוססים על כך שאדם רגיל לאכול שתי סעודות ביום – אחת בבוקר ואחת בערב, יש מקום לחשב את שיעור הסעודה ההיא לפי מחצית עומר לגולגולת, שהיא כ"א ביצים ושלוש חמישיות, כמבואר בגמרא (שם פג:). ש"האוכל כמידה זו הרי זה בריא ומבורך, יתר על כן רעבתן, פחות מכאן מקולקל במעיו". וכפי שמבאר רש"י (שם) "ומבורך – שאינו אוכל יותר מדי".

ומה שקבעו חצי פרס שהוא ג' ביצים או ד' ביצים כשיעור סעודה לצדקה לעני (ב"ב ט'): וכן למשרה את אשתו (כתובות סד:), היינו שיעור מינימלי של סעודת עני, אבל אין זו מידת כל אדם, וכמבואר בגמרא (כתובות שם): "במה דברים אמורים, בעני שבישראל, אבל במכובד הכל לפי כבודו". ולפי התוס' ר"ד (ב"ב ט'. ד"ה מככר) גם קביעת שיעור זה בעירובין נעשתה משום שזו סעודת עני.

ואולם בריטב"א (עירובין פב: ד"ה מתניתין) מבואר שהבין שהשיעור דעירובין נקבע לפי כל אדם ולא לפי עניים, וכפשט הגמרא שלא הזכירה עני, וכנראה בגמרא במקום אחר (שם ל'): וברש"י (שם פב: ד"ה אבוך) שהשיעור הוא לפי אדם בינוני. ולפי זה יש לומר שבעירובין הסתפקו בפת עצמה, אף שאדם אוכל אותה בסעודה עם מאכלים נוספים, וכפי שגם הסתפקו בליפתן בלי לחם, אף שברור שהליפתן עצמו הוא לא עיקר סעודתו. אך אין ללמוד משם שדי בפת בשיעור ג' או ד' ביצים להיחשב סעודה מצד עצמה. ובעל כרחנו הסעודה בכללותה היא כ"א ביצים ושלוש חמישיות ומתוכה יש לפחות ג' או ד' ביצים של פת.

ולפי כל האמור עולה שיש לחשב את שיעור קביעת סעודה לפי השיעור של כלל אכילת אדם ביום שהוא 43.2 ביצים ליום, דזהו שיעור עומר לגולגולת שנאמר במן ונאכל במשך יום שלם. ובזמן חז"ל נהגו לאכול שתי סעודות ולכן השיעור היה 21.6 ביצים לסעודה. ולפי המתבאר שיעור זה הוא לכלל הסעודה שכוללת פת ומאכלים נוספים, ונראה שיש לצרף גם משקים אם הם מזינים...⁴⁹. ובזמננו שרוב האנשים מחלקים את האכילה לשלוש סעודות, נמצא ששיעור סעודה הוא שליש מ-43.2 ביצים,

48. הובא במאמרו על שיעור קביעת סעודה בפה"ב בחוברת מאמרים השלישית של תורת החיים.

49. פירוט מה מחשיבים חלק מהקביעת סעודה

דהיינו 14.4 ביצים... ומכל מקום נראה שאין די באכילת פת הבאה בכיסנין בסעודה שסך מאכליה מגיע לשיעור זה, ויש צורך לאכול מהפת הבאה בכיסנין כשיעור פת הנאכלת בסעודה כזאת. ויש להכריע לקולא שכל עוד לא אכל 4 ביצים מהפת עצמה, לא נחשב שקבע את סעודתו על הפת... ונראה שבכל השיעורים הללו אין צורך לדקדק אלא רק להעריך באומדן כללי... ולכן נראה שיש מקום למנעד של שתי ביצים לפחות או ליותר... ואין המספרים הללו אלא רק בסיס לאומדן כללי. ונראה שזו גם הסיבה לכך שהגמרא והראשונים לא קבעו שיעורים מדויקים אלא אמרו בכלליות שהוא צריך לקבוע סעודה. דמלבד מה שעיקר חידוש הגמרא היה עצם זה שצריך לקבוע סעודה ועיקר חידוש הראשונים היה שהסעודה נקבעת על פי הרבים ולא היחיד כדעת הראב"ד, ולכן לא נחתו לבאר מהו שיעור הסעודה המדויק; נראה שהם גם לא מצאו לנכון להגדיר את השיעור במדויק בגלל שהשיעור עשוי להשתנות מעט מסעודה לסעודה, עכ"ל.

יוצא מדברי מו"ר ש – 12.4 על 23.6 זה כמות שבני אדם רגילים לקבוע עליה סעודה, וממילא אם קובע/ לא קובע סעודתו בכמות כזאת – יברך/ לא יברך. וכן אומר מו"ר ששאר מאכלים (ומשקים המזינים) מצטרפים לחישוב, אך צריך ש4 ביצים יהיו מפת דיקא, שעל פחות מזה לא רגילים לקבוע סעודה.

חשוב לציין שכל הנ"ל זה אחרי בדיקה במציאות שבאמת על כמות כזאת אנשים קובעים/ לא קובעים סעודה, ובאמת מו"ר אמר שאם המנעד שבו אנשים קובעים סעודה משתנה למעלה ולמטה אין הכי נמי שההלכה תשתנה כי אנחנו הולכים לפי הראב"ה וסיעתו, רק שלפי מה שהוא בדק זה השיעור בד"כ שאנשים קובעים עליו סעודה.

וקשה מניין הביא מו"ר 4 ביצים? והרי הארכנו להקשות על ההבנה שקביעות סעודה = 4 ביצים? ועוד קשה, איפה מצינו ששיעור כזה הוא בפת דווקא?

מסקנה

סיכום שיטות רבותינו האחרונים:

- היו שרצו לומר שלא מסתבר שכל אחד ישער בעצמו כמה זה קביעות סעודה, ולכן מודדים קביעת סעודה כמו בעירוב, שבעירוב קביעת סעודה זה 4 ביצים וכך גם בסוגייתנו (שו"ת בית דוד ועוד).

- ויש שסוברים ששיעור קביעת סעודה נלמד מהעומר = 21.6 ביצים (ערך השולחן בשם 'יש מי שחולק').

- ויש שהקשו מסברה, שהרי קביעות סעודה משתנה בן מאכל למאכל לפי כמה המאכל טעים ולפי כמה כיף לאכול ממנו, ואמרו שאין גדר קבוע אלא הכל לפי המאכל (גן המלך).

- הגר"א ובעקבותיו החיי אדם והמשנה ברורה פוסק כרבנו אביגדור, שקביעות סעודה זה סעודת בוקר וערב (רק שהחיי אדם והמשנ"ב חוששים לסוברים שהשיעור הוא 4 ביצים).

- החמדה גנוזה ומ"ר הרב טל⁵⁰ פוסקים כהראב"ה וסיעתו.

ובאמת, נראה שהעיקר כהראב"ה וסיעתו, שכן את שיטת הטור קשה לקבל – שמאוד קשה להלום את דברי בגמרא⁵¹, ועוד שע"פ המתבאר במאמרינו הוא דעת יחיד. את שיטת הרמב"ם, רי"ף ובה"ג קשה לקבל, שכן בסופו של דבר הם יוצרים מחלוקת בין רב נחמן לרב יהודה ומר זוטרא, ולכאורה לא משמע מהגמרא כן. דברי רבינו אביגדור ושבלי הלקט מחודשים, ומכיוון שכמעט כל הראשונים לא קיבלו את החידוש הנ"ל (שכן לא כתבו אותו, ואם באמת סוברים אותו, היה מצופה שיתייחסו אליו), וכן לא ברור מה מקורו, ולא משמע כך בגמרא, נראה שאין לחשוש אליו. את שיטת הרשב"א והראב"ד קשה להלום בסברא, וכמו שהארכנו לעיל⁵², ועוד שסב"ל⁵³, שכן גם אם לא נדחה את דברי הראב"ד סוף סוף ישאר לנו ספק בין הראב"ד

50. אך מ"ר הסביר יותר איך לשער במציאות – לאחר בדיקות שערך, אומנם בסוגיה סובר כהראב"ה.

51. ועיין לעיל בהרחבת הקשיים בדבריו.

52. וכן ישנו כלל שהולכים לפי השיטה הממוצעת, שכן הטור הולך רק לפי העולם, ורוב בית ישראל נמשכו אחריו, ומצד שני דעת הרמב"ם והרי"ף שהולכים רק לפי האדם עצמו (וכן נראה שדעת שבולי הלקט היא שהולכים לפי קביעות האדם לסעודת ערב ובוקר), ולכאורה השיטה שמצעת בין שניהם היא שהולכים לפי האדם עצמו חוץ ממקומות שהוא חריג מכולם, ונראה ששיטת הראב"ד היא לא ממצעת שכן אם אדם קובע סעודה על כל שהוא – נחשב שקובע.

53. באמת, אין ראיה מספיק חזקה כדי להכריע נגד הראב"ד, אך מכיוון שאין ראיה לשיטתו, בכל מקרה יחזור הדין לסב"ל שכן המציאות שהראב"ד והראב"ה יחלקו זה אם הוא קובע סעודתו בכמות

לראב"ה שהנפקא מינה המעשית שלו היא במקרה שאדם קבע סעותו על כמות שכמעט אין אנשים שקובעים עליה סעודה, ונראה שמכיוון שישנו ספק, צריך לברך מזונות ועל המחיה וכדברי הראב"ד (עיין הערה).

על כן נראה עיקר כדברי החמדה גנוזה (ומו"ר הרב טל - לעניין ההכרעה כהראב"ה) שקביעות סעודה נמדדת על פי האדם עצמו אלא אם כן הוא קובע על כמות שכולם לא קובעים/לא קובע על כמות שכולם קובעים.

שאחרים לא קובעים, אם יעשה כמו הראב"ד יברך על הנטילה ואת כל ברכת המזון, אך אם יפסוק כהראב"ה, יברך רק מזונות ועל המחיה.

ולעניין האם יש חשש ברכה לבטלה, או לאיסור לאכול בלי ברכה, אם באמת ההלכה כהראב"ד, הדברים שנויים במח' ונראה שמרן הב"י סבר שברכת מזונות פוטרת (בדיעבד) המוציא ועל המחיה פוטרת ברהמ"ז. (עיין ב"י קסח ז' ולענין הלכה' שמשמע שבכל מקרה יוצא יד"ח, וכן עיין פסקי תשובות קסח וקפז ב) (אפשר לחשוש לאכילה בלא נטילה, אולם נראה שהחיוב ליטול הוא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא).